

Litteratur

MATTI HÄGGSTRÖM:

En officer och tidningsman berättar

I förordet till sin bok »På skilda fronter» (Sydsvenska Dagbladets Aktiebolag 1970) berättar Christer Wahlgren att han vid sin avgång som chefredaktör och verkställande direktör för SDS-koncernen tillfrågades om han skulle skriva några minnen. Hans svar blev då nej. Lika fullt föreligger nu memoarerna. Det är glädjande att Christer Wahlgren ändrade sig. Hans bok är nämligen synnerligen läsvärd. Lågmålt, sakligt och för det mesta lidelsefritt men på samma gång fängslande skildrar han bl a väsentliga delar av den svenska försvarspolitik under 20-, 30- och 40-talen samt ett expansivt skede av SDS-koncernens historia, områden på vilka författaren genom sin utbildning och position tog aktiv del och kunde följa inifrån.

Christer Wahlgren utbildade sig under 1920-talet till officer vid Göta livgarde. Orsaken till att det inte blev vid Svea livgarde var att vid detta regemente antogs ingen på stat som inte var adelsman – en anakronism som först det betydande personalbehovet vid andra världskrigets utbrott förmådde eliminera! Tiden präglades av försvarspolitisk eskapism. Genom det olyckliga försvarsbeslutet i riksdagen 1925 stämpades armén, och dessutom skars flottans ersättningsbyggnad ner. Christer Wahlgrens utbildning skedde inom stridsvagnstjänsten – han tillhörde pionjärerna i försöken att skapa förståelse för detta nya stridsmedel. Det opinionsmässiga föret var trögt i portgången – en äldre generation, uppvuxen med hästar, hade svårt att acceptera nymodigheterna. Lärorika lektioner fick man emellertid utifrån. Författaren berättar livfullt om hur två tyska officerare vid en befälsövning 1927 lärde ut grunderna i det blixtkrig som tolv år senare skulle chockera en hel värld.

1935 lämnade Christer Wahlgren den aktiva tjänsten och gick på reservstat. Under andra världskriget fick han dock, först som kompanichef och sedan som bataljonchef, rikliga tillfällen att inifrån se hur ödesdigra de försvarspolitiska besluten, influerade av en

sangvinisk försvarsoptimism, varit. Alltför sent skedde uppvaknandet. På hösten 1939 krävde arméchefen ett hundratal nya stridsvagnar. Försvarsminister Per Edvin Sköld skar ner antalet till 20! Detta inträffade samtidigt som man på ansvarigt håll måste varit väl medveten om de oerhörda bristerna i försvaret och vilken riskfylld tid man hade att emotse.

»Den uppväxande generationen saknar enligt min mening i stor utsträckning kunskap om de känslor och stämningar, som härskade i vårt land under 30- och 40-talen inför hotet från Nazityskland», skriver författaren i förordet. På ett annat ställe fastslår han: »Den stämning som var rådande dessa dagar mellan krig och fred måste man ha upplevt för att helt kunna förstå.» Det är inte underligt att Christer Wahlgren reagerade mot de nya toner som uppstod i den försvarspolitiska debatten efter andra världskriget »av dem som ingenting lärt och ingenting glömt». Det är heller inte underligt att försvaret alltid varit den fråga som han hårdast engagerat sig i, bl a genom otaliga ledarkommentarer och inte minst genom en aktiv personlig insats inom den svenska krigsmakten.

Efter att ha slutat som officer på stat studerade Christer Wahlgren vid Handelshögskolan i Stockholm. 1937 blev han verkställande direktör vid Förlags AB i Malmö, sedermera Sydsvenska Dagbladets AB, och 1946 efterträdde han Claes Lindskog som chefredaktör.

Under Christer Wahlgrens tid i spetsen för Sydsvenska Dagbladet skedde en stark utveckling för företaget. Potentiella köpare av detta saknades inte – bl a anmälde sig Torsten Kreuger vid ett tillfälle som spekulant. Men det var inte till salu. Istället kastade Sydsvenskan sina blickar på dåvarande Skånska Aftonbladet, vars chefredaktör och verkställande direktör var högerriksdagsmannen Erik Hagberg. Så småningom ledde detta till att Sydsvenska Dagbladet 1948 startade en kvällstidning på söndagarna, Kvällsposten. Två år senare uppgick Skånska Aftonbladet i Kvällsposten, som

då blev daglig. Otvivelaktigt var det ett klokt beslut att starta en kvällstidning vid den tidpunkten. Kvällsposten har blivit en betydande framgång och har nu en upplaga betydligt överstigande 100 000-strecket.

Koncernens lokalfråga var emellertid det allt överskuggande problemet under större delen av Christer Wahlgrens chefskap. Det var många och svåra avväganden som slutligen ledde fram till att första spadtaget till den nya magnifika byggnaden på Segevång – kostnad omkring 35 miljoner kr – kunde tas i april 1961 och huset stå invigningsklart drygt

fyra år senare. Byggnaden har blivit en sevärdhet, och till personalens trevnad bidrar inte minst den vackra konsten i rum och korridorer.

Detta är bara några av de ting som tas upp i boken. Därjämte skildras bl a författarens verksamhet inom högerpartiet, och givetvis berörs även, om också mera summariskt, Medborgerlig Samlings tillkomst. Författaren redogör även för ett flertal resor han gjort som officer och tidningsman. Allt är berättat på ett intresseväckande sätt, och boken är dessutom vackert illustrerad.

HANS WOLF:

Estland — en studie i imperialism

Under senare år har det skett en påtaglig ökning av inte minst den yngre generationens intresse för förhållandena utanför Europa. Detta är i och för sig enbart glädjande. Men har det inte länge varit alltför tyst om vissa europeiska frågor? Vore det inte rimligt att vi också finge information om t ex Estland, ett tidigare självständigt land som en gång hade livliga förbindelser med Sverige?

Det tycker uppenbarligen Andres Küng, redaktör för radioprogrammet Obs, född i Sverige men av estniskt påbrå. Han har nu publicerat en bok kallad »Estland — en studie i imperialism» (Aldus, ca 18:50). Författaren behandlar en mängd historiska, ekonomiska, sociala och kulturella frågor och diskuterar dessutom i några speciella avsnitt förhållandet mellan Estland och Sverige. I ett appendix

kritiserar effektivt de svenska myndigheternas utlämning av balterna 1945. En intressant punkt i det historiska avsnittet är Kungs redogörelse för den sovjetiska synen på den period då Sverige behärskade Estland (omkring 1550–1710). Den sovjet-estniska encyklopedin upplyser om att denna tid kännetecknades av ett ökat »militär-feodalt förtryck». Küng menar däremot att utvecklingen blev den motsatta, bl a på grund av att bönderna i det svenska samhället hade en ställning som av tradition var bättre än i andra europeiska länder.

Större intresse än den historiska redogörelsen — i och för sig mycket läsvärd — tilldrar sig kapitlen om dagens Estland. Genom sina språkkunskaper har författaren haft goda möjligheter att insamla ett ofta intressant och upplysande material, inte minst på det eko-

nomiskt-sociala området. Det framgår att löneskillnaden mellan en okvalificerad arbetare och en professor – förmodligen inte den högst avlönade befattningen i Estland – är upptill 1 : 9 (den progressiva direkta skattens inverkan, 8–13 procent, är så obetydlig att den kan lämnas därhän när man diskuterar lönespridningen). Det kan inte vara så lätt att leva någorlunda drägligt på en arbetares minimilön (345 kr/månad före skatt enligt officiell växelkurs). Visserligen är hyrorna låga. Eftersom många på grund av trångboddheten tvingas dela en lägenhet och därmed en hyra på kanske 25 kr/månad förefaller man bo i det närmaste gratis, i varje fall i det äldre och icke moderniserade bostadsbeståndet. Kläder och skor är ungefär dubbelt så dyra som i Sverige (fortfarande enligt officiell kurs). Livsmedelspriserna är svårare att få någon klar uppfattning om eftersom Küng av någon obegriplig anledning utelämnar köttpriser. Kostnadsnivån tycks i alla fall nästan genomgående vara högre än den svenska. Kvaliteten är dessutom ofta sämre.

Det låter sig sägas att sådana jämförelser mellan olika länder kan försvåras av att konsumtionsmönster, socialförsäkringssystem m m är så olika. Ändå tycker jag Küng visar att levnadsstandarden för många ester måste vara mycket otillfredsställande. Ett jämförelseobjekt som av historiska skäl är bättre än Sverige är Finland. Uppenbarligen har man idag i Estland en långt lägre levnadsstandard än i Finland fastän skillnaden under mellankrigstiden inte var så stor. Då är frågan: beror detta på att de sovjetiska myndigheterna ekonomiskt utsuger Estland eller beror det på att det ekonomiska systemet fungerar dåligt? Küng medger att det är ytterst svårt att komma till någon klarhet i denna fråga. Vissa principiella svårigheter när det gäller att fastställa pris- och investeringsförhållanden förvärras av att statistiken uppenbarligen är bristfällig. Jag uppfattar Küng så att han menar

att den imperialism han hänvisar till redan i boks titeln förekommer mest iögonfallande på kulturområdet. Den estniska delen av Estlands befolkning har gradvis minskat. Många som nyligen rest i Estland är eniga med Küng om hur denna förryskning upplevs av esterna själva. Esternas negativa inställning till de inflyttade ryssarna tycks inte bero på någon allmän främlingsfientlighet utan på att många av ryssarna har olika slag av förmåner och på att de av esterna fortfarande uppfattas som ockupanter.

Ett av de bästa kapitlen i Küngs bok är tillägget om Sverige och Balticum. De uttalanden från 1940-talet av Günther, Wigforss och Undén som Küng citerar är skrämmande i sin enögdhet. Den snabbhet varmed Sverige 1940 erkände följderna av den första sovjetiska ockupationen av Estland verkar nu beklämande. Ett om möjligt ännu dystrare intryck gör Undéns kommentar 1945 i samband med baltutlämningen. Enligt Küng yttrade Undén att de baltiska staterna bl a genom sin »politiska omognad» under mellankrigstiden hade förverkat rätten till självständighet. Som Sovjetrepubliker skulle de bli i tillfälle att ge uttryck åt en ny och bättre form av baltisk patriotism!

Andres Küngs bok går inte alldeles fri från invändningar. Läsligheten försvåras ibland av upprästandet av många och inte alltid så meningsfulla siffror. Stundom frågar man sig vad författaren egentligen vill ha sagt. Ändå upplever jag boken om Estland som utomordentligt angelägen. Den är inte bara en kunskapskälla om Estland. Den är också en påminnelse om att vissa rättigheter som vi uppfattar som självklara inte alltid är det för andra människor: yttrandefrihet och rätt till öppen opinionsbildning, rätten att i någon form få utöva ett inflytande på de politiska besluten, rätten att resa och bosätta sig var man vill, rätten för ett land att få sköta sina angelägenheter utan en stormakts inblandning.